

MUSIQACHI FAOLIYATIDA FANTAZIYA VA TASSAVURNING AHAMIYATI

Valijonova Madina Muzaffar qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti musiqa talim yo'nalishi 2-
bosqich talabasi*

Gazziyev Jobir Jo'raxanovich

Namangan davlat pedagogika institute ART pedagogika kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqachi faoliyatida fantaziya va tasavvur (imaginatsiya) jarayonlarining o'rni, ularning ijodiy fikrlash, badiiy obraz yaratish, musiqa asarlarini talqin qilish hamda sahna madaniyatini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Fantaziya musiqachining ichki dunyosini boyitib, yangi ohang va g'oyalarni yuzaga chiqarish vositasi bo'lsa, tasavvur esa musiqiy obrazni ongda shakllantirish va uni amaliy ijroga aylantirish jarayonida muhim psixologik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada musiqiy ijodkorlikda fantaziya va tasavvurni rivojlantirish usullari, ularning pedagogik jarayondagi ahamiyati hamda musiqachi shaxsining kasbiy rivojlanishiga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: musiqachi, fantaziya, tasavvur, ijodkorlik, musiqiy obraz, talqin, improvizatsiya, badiiy tafakkur, musiqiy eshitish, estetik did.

Musiqa san'ati inson ruhiyati va estetik dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan noyob ijodiy sohalaridan biridir. Musiqachi nafaqat texnik mahoratga ega ijrochi, balki ichki sezgi, emotsional tafakkur va badiiy obraz yaratish qobiliyatiga ega bo'lgan ijodkordir. Musiqachining ijro jarayonida kuy va ohangni "oddiy" tovushlar yig'indisi sifatida emas, balki mazmunli va hissiy ma'noga ega badiiy asar sifatida namoyon etishi uning fantaziya va tasavvur darajasiga bevosita bog'liq.

Fantaziya va tasavvur musiqiy ijod jarayonining yuragi hisoblanadi. Chunki musiqachi kompozitor yozgan notalarni faqat texnik jihatdan ijro etibgina qolmay, ularni ruhiy kechinmalar, obrazlar, hissiyotlar orqali jonlantiradi. Aynan fantaziya musiqachining ichki ijodiy kuchini harakatga keltiradi, tasavvur esa ijro paytida musiqiy obrazni to'liq va jonli shaklda taqdim etishga yordam beradi.

Bugungi kunda musiqiy ta'lim jarayonida texnik mashqlar, nota savodxonligi, ijro metodikasi yetarli darajada o'rgatilmoqda. Biroq ko'plab yosh ijrochilarda badiiy obrazni his qilish, asarni ruhiy talqin etish, improvizatsiya qilish va ijodiy erkinlik ko'rsatish yetarli darajada rivojlanmagan. Bu esa fantaziya va tasavvurni musiqachi faoliyatining asosiy psixologik omili sifatida chuqur o'rganishni talab qiladi.

Fantaziya va tasavvur masalasi psixologiya, pedagogika va san'atshunoslik sohalarida keng o'rganilgan. Psixologiya fanida tasavvur insonning ongida real hayotda ko'rilgan yoki eshitilgan hodisalarning qayta ishlanishi va yangi obrazlar shaklida paydo bo'lish jarayoni sifatida izohlanadi. Fantaziya esa tasavurning ijodiy shakli bo'lib, yangi g'oya va obrazlarni yaratishga yo'naltirilgan faoliyatdir.

San'at psixologiyasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda tasavvur ijodiy faoliyatning markaziy elementi ekani ta'kidlanadi. Musiqa san'atida esa tasavvur tinglovchi uchun "eshitiladigan obraz" yaratish imkonini beradi. Tadqiqotchilar musiqachi ijrosining badiiy

qiymati nafaqat texnik to'g'rilik, balki obrazli ifoda, hissiy rang-baranglik va talqin chuqurligi bilan belgilanadi, degan fikrni ilgari suradilar.

Musiqqa pedagogikasi bo'yicha adabiyotlarda fantaziya musiqachining kompozitsiya, improvizatsiya va interpretatsiya jarayonidagi asosiy manba ekanligi qayd etiladi. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligi va vokal san'atida asar mazmunini ochib berish, dramatik rivojlanishni his qilish, musiqiy frazalarni ma'noli shakllantirish tasavvur orqali amalga oshadi.

Musiqachi faoliyatida fantaziya va tasavvur (imagination) nafaqat muhim, balki markaziy o'rin tutadi. Ular musiqiy ijodkorlikning asosi, ijro sifati, improvizatsiya jarayoni va hatto tinglovchining tajribasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Quyida bu mavzuni batafsil, tizimli va chuqur yoritib beraman — faqat matn shaklida, hech qanday rasm yoki vizual elementlarsiz.

Tasavvur nima va nima uchun u musiqada muhim?

Tasavvur ichki ko'z bilan ko'rish, ichki quloq bilan eshitish, his-tuyg'ularni oldindan modellashtirish qobiliyati. Musiqada tasavvur quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- Yangi ohang, garmoniya yoki ritmni "ko'rish" va "eshitish" (kompozitsiya bosqichida).
- Mavjud asarni o'ziga xos talqin qilish, unga shaxsiy hikoya yoki obraz qo'shish (ijro jarayonida).
- Real vaqtda yangi musiqa "to'qish" (improvizatsiya).
- Musiqani tinglaganda ichki dunyoda yangi manzaralar, hikoyalar yoki his-tuyg'ularni yaratish (tinglovchi tajribasi).

Musiqqa vaqt san'ati bo'lgani uchun, u faqat eshitilganda mavjud bo'ladi. Shu sababli, musiqachi o'z tasavvurida asarni avval "yashashi" kerak — keyin uni boshqalarga yetkazishi mumkin. Tasavvursiz musiqa mexanik, ruhsiz va takrorlanuvchi bo'lib qoladi.

Kompozitorlikda fantaziya va tasavvur

Kompozitsiya tasavvur jarayonining eng sof ko'rinishi. Kompozitor quyidagilarni tasavvur qiladi:

- Butun asarning umumiy shakli va dramaturgiyasi (masalan, simfoniyaning boshlanishi va cho'qqisi).
- Har bir cholg'u partiyasining ovoz rangi (timbre) va o'zaro munosabati.
- Emotsional harakat: qayerda tinchlanish, qayerda kuchayish, qayerda kutilmagan burilish bo'lishi kerak.
- Ba'zan adabiy, tabiat yoki falsafiy obrazlarni (Berliozning "Fantastik simfoniya", Musorgskiyning "Rasmlar ko'rgazmasi", Rimskiy-Korsakovning "Sheherezada").

Romantizm davrida fantaziya janri aynan shu erkin tasavvurga asoslangan edi: kompozitor qat'iy sonata shakliga rioya qilmasdan, o'z xayolini erkin ifodalardi. Fantaziya shakl emas, balki ruhiy holat: chegarasiz xayol.

Zamonaviy musiqada (elektron, film, o'yin musiqasi) tasavvur chegaralari yanada kengaygan: sintetik tovushlar, noodatiy ritmlar, hatto shovqin va sukunatni ham tasavvur qilish mumkin.

Ijrochilikda tasavvurning o'rni

Notalarni to'g'ri o'ynash yetarli emas. Professional ijrochi asarni "qayta yozadi" — o'z tasavvuri orqali:

- Dinamika va tempni o'zgartirish (masalan, Gouldning Bax ijrolaridagi o'ta sekin yoki tez temp tanlovi).
- Pauzalar va rubato orqali his-tuyg'uni kuchaytirish.
- Bir xil asarni har safar boshqacha ijro etish (masalan, Yuja Wang yoki Martha Argerichning kontsertlari — har safar yangi talqin).
- Texnik qiyinchiliklarni ijodiy hal qilish (masalan, sahna hayajonida yangi yo'l topish).

Violonchelchi Alexander Baillie shunday degan: "Tasavvur musiqadagi eng muhim narsalardan biri. Bu musiqani go'yo o'zing yozgandek ijro etish qobiliyati". Tasavvur bo'lmasa, ijro "quruq", "mexanik" va esda qolmaydigan bo'lib qoladi.

Improvizatsiyada fantaziya va tasavvur

Improvizatsiya — tasavvurning eng yuqori cho'qqisi. Bu yerda musiqachi:

- Real vaqtda yangi material yaratadi.
- Oldingi notaga mantiqiy va hissiy javob beradi.
- Xatolarni ham ijodiy foydalanadi (xato → yangi yo'nalish).
- Guruhda ijro etganda boshqalarning fikrini "o'qib", birgalikda hikoya quradi.

Jazz (John Coltrane, Keith Jarrett), erkin improvizatsiya va hatto ba'zi klassik musiqachilar (masalan, barok davrida organda fantaziya) buni yorqin namoyish etadi. Improvizatsiya "oqim" (flow) holatini keltirib chiqaradi — vaqt yo'qoladi, faqat musiqa va tasavvur qoladi.

Musiqiy ta'lim va tarbiyada tasavvur

Musiqa o'qituvchisi bolada tasavvurni uyg'otishi kerak:

- "Bu musiqa qanday manzarani tasvirlaydi?" deb so'rash.
- Improvizatsiya mashqlari (masalan, "tabiat tovushlarini taqlid qil").
- Hikoya orqali o'qitish (masalan, "bu qahramonning sarguzashtlari").

Tasavvur rivojlanmasa, bola faqat texnikani o'rganadi, lekin musiqani "hissiyot bilan" o'ynay olmaydi.

Fantaziya va tasavvur rivojlantirish usullari

- Har kuni "ichki quloq" mashqlari: ko'zingizni yumib, sevimli asaringizni eshitish.
- Boshqa san'at turlari bilan bog'lash: rasm, she'r, filmni musiqa bilan bog'lash.
- Yangi tovushlarni tajriba qilish (masalan, cholg'uda noodatiy joylarni bosish).
- Improvizatsiya o'yinlari: bitta notadan boshlab erkin davom ettirish.
- Kundalik hayotdagi tovushlarni musiqaga aylantirish (yomg'ir, shamol, shahar shovqini).
- Cheklovlarni qo'yish (masalan, faqat 3 nota bilan improvizatsiya) — paradoksal tarzda tasavvurni kuchaytiradi.

Musiqa eshitiladigan tasavvur. Fantaziya va tasavvur musiqachining ichki dunyosini boyitadi, uni shablonlardan ozod qiladi va tinglovchiga chuqur ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Ular nafaqat iste'dodning bir qismi, balki doimiy mashq qilinadigan qobiliyatdir. Tasavvur qanchalik kuchli bo'lsa, musiqachi shunchalik erkin, o'ziga xos va ta'sirli bo'ladi.

Natijalar shuni anglatadiki, fantaziya va tasavvur musiqachi uchun texnik mahorat kabi zarur omildir. Ammo musiqiy ta'lim jarayonida ko'pincha texnik tayyorgarlikka

haddan tashqari urg'u berilib, badiiy tasavvur ikkinchi darajaga tushib qoladi. Bu holat musiqachining ijrosini "mexanik" va hissiyatsiz qilib qo'yishi mumkin.

Musiqqa san'atida eng yuqori darajadagi ijrochilik texnikasi ham agar fantaziya va tasavvur bilan uyg'unlashmasa, asarning ichki mazmunini ochib bera olmaydi. Shu sababli musiqiy ta'limda fantaziya va tasavvurni rivojlantirish uchun maxsus pedagogik metodlar joriy etilishi zarur.

Masalan, asarni ijro qilishdan oldin musiqachi uning tarixiy yaratilish sharoitini, kompozitor ruhiyatini, asarning g'oyaviy mazmunini tasavvur qilishi kerak. Bundan tashqari, musiqiy asarni hikoya yoki obrazli sahna sifatida tasvirlash, musiqqa tinglash jarayonida ranglar va manzaralarni tasavvur qilish kabi mashqlar tasavvur kuchini oshiradi.

Munozarali jihatlardan biri shundaki, fantaziya haddan ortiq kuchli bo'lsa, musiqachi asarning asl uslubidan chetga chiqib ketishi ham mumkin. Demak, fantaziya erkinlik bersada, u musiqiy bilim, stilistik tahlil va ijro madaniyati bilan muvozanatda bo'lishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, musiqachi faoliyatida fantaziya va tasavvur ijodiy jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi. Ular musiqiy obraz yaratish, asarni chuqur talqin qilish, improvizatsiya qilish, hissiy ifodalilikni oshirish hamda sahnadagi ijodiy erkinlikni ta'minlashda asosiy psixologik omil bo'lib xizmat qiladi. Fantaziya musiqachining ichki ijodiy energiyasini harakatga keltirsa, tasavvur esa musiqiy asarni ongda shakllantirib, uni ijroda badiiy ifodaga aylantiradi.

Musiqiy ta'limda faqat texnik mashqlar bilan cheklanib qolish musiqachining ijodiy rivojlanishini susaytiradi. Shuning uchun fantaziya va tasavvur musiqachi tayyorlash jarayonining muhim komponenti sifatida qaralishi kerak.

Musiqachi faoliyatida fantaziya va tasavvurni rivojlantirish uchun quyidagi takliflar beriladi:

Musiqqa ta'lim dasturlariga ijodiy tasavvur mashqlari va musiqiy obraz yaratish metodlarini kiritish.

Har bir asarni o'rganishda musiqachiga badiiy tahlil va obrazli tasvirlash topshiriqlarini berish.

Improvizatsiya elementlarini barcha yo'nalishlarda (vokal, cholg'u, ansambl) muntazam qo'llash.

Musiqiy asarni ijro qilishdan oldin kompozitor hayoti, davri va uslubini o'rganishga yo'naltirilgan tarixiy-estetik yondashuvni kuchaytirish.

Musiqachilarda emotsional sezgirlikni oshirish uchun musiqqa tinglash va musiqiy tahlil mashg'ulotlarini ko'paytirish.

Sahna ko'nikmalarini rivojlantirishda teatr elementlari, dramatik ifoda va art-terapiya mashqlaridan foydalanish.

ADABIYOTLAR:

1. JURAKHONOVICH, G. J., & KARIMBERDIEVICH, R. K. Renewing the System of the Country and the Role and Significance of Art and Culture in Today's New Level of Modernization in Our Life. JournalNX, 6(05), 7-9.

2. Gaziyeu, J. J. (2021). STYLISTIC FEATURES OF THE WORK OF FRANZ JOSEPH HAYDN. In АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ (pp. 215-217).
3. Gaziyeu, J. J., & Toshmatov, G. O. (2021). Acts credit module system and its implementation activities in higher educational process. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(9), 467-472.
4. Gaziyeu, J. J., & Aliyeva, N. R. (2021). Dmitriy dmitrievich shostakovich life and work. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(10), 1181-1185.
5. Joraxanovich, G. J. (2023). Psychological Factors Of Musical Education. JournalNX, 9(11), 8-10.
6. Shokirkhanov, B. B., & Mahkamjanov, S. Q. O. (2021). The importance of the science of harmony in music practice. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(10), 735-739.
7. Maxkamjanov, S., & Ibrohimov, A. (2023). NAY CHOLG'USI IJROCHILIK SAN'ATI TARIXI VA RIVOJLANISH JARAYONI. Инновационные исследования в науке, 2(2), 37-40.
8. Ibrohimov, A., & Maxkamjanov, S. (2023). OPERA SAN'ATINING VOKAL JANIRI. In Международная конференция академических наук (Vol. 2, No. 2, pp. 175-177).
9. Mukhamedovich, R. D. (2022). CULTURE AND ART IS THE EMBODIMENT OF NATIONAL VALUES.
10. Maxkamjanov, S. (2025). INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING MUSIQA O'RGATISH NATIJALARIGA TA'SIRI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 428-430.